

ODIL YOQUBOVNING ULUG‘BEK XAZINASI ROMANIDA ILGARI SURILGAN ILM G‘OYASI.

Baxtiyorova Dilfuza Ulug‘bek qizi ¹

¹ Urganch RANCH texnologiya universiteti 2-kurs talabasi

MAQOLA MALUMOTI

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received: 21.02.2025

Revised: 22.02.2025

Accepted: 23.02.2025

KALIT SO‘ZLAR:

ilm, manaviyat,
ma‘rifat, komil inson
sifatlar, Mirzo
Ulug‘bek.

Ushbu maqolada Odil Yoqubovning “Ulug‘bek xazinasi” romanida ilgari surilgan insonni manaviyatini yanada yuksaklarga olib chiquvchi xazina aslida ilm ekanligini inson qanchalik marifatli bo‘lsa uni jamiyatdagi o‘rni ortishi haqida so‘z boradi. Bundan tashqari Yusuf xos Hojibning QUTADG‘U BILIG asari va Jaloliddin Rumiyning Ma‘naviy masnaviy asarida keltirilgan ilm haqidagi fikrlar o‘rin olgan.

KIRISH. Istedodli yozuvchi Odil Yoqubovning “Ulug‘bek xazinasi” romanida nafaqat buyuk siymo Mirzo Ulug‘bek hayotida sodir bo‘lgan voqealarni ota va o‘g‘il, shu davrning ujtimoiy siyosiy vaziyatlari haqida balki asli xazina deb atalmish ilm alohida o‘rin oldi.

Asosiy qism. Biz ko‘plab yozilgan ilmiy adabiyotlardan tarixdan bizga shu malumotlar ayonki Mirzo Ulugbek o‘z farzandi tomonidan ayovsizlarcha qatl etilgan. Roman boshlanish qismida Mirzo Ulugbek o‘z huzuriga ishonchli shogirdlaridan Ali Qushchini chorlaydi va undan iltimos qilib, shunday deydi: “Mening chin boyligim toj-u taxt emas ilm-u ma‘rifat yo‘lida qilgan xizmatlarim bitgan asarlarim to‘plagan ilm xazinasini bilurmen. Bu bebaho xazinaaning taqdiri sening qo‘lingdadur Ali. Bu xazina butkul Movarounnahr ehtimol butun bashariyatning boyligidir. Mabodo Haq taolo bandayi o‘jizni saltanatdan masvo qilsa bu xazinani bo‘lg‘usi avlodlar uchun asrab qolmoq sening gardaningdadur. Ehtimolki uni tog‘larga olib chiqib bir joyga yashirursen”. [1]

Bu asardan keltirilgan parchada Mirzo Ulugʻbek naqadar aqlli zukko inson boʻlganlarini shogirdidan kelajak avlodlar uchun yurishlarga yigʻgan kitoblarni asrab qolishini soʻraydi. Mirzo Ulugʻbek xatto qoʻlimdan kelsa podshoxlikdan kechar edim oʻzimni ilm-u urfon uchun boʻladigan majlislarda qatnashar edim deya aytadi. Ammo insonlar bu fikrimni notoʻgʻri talqin qilib, uni kurashmasdan taxtdan kechdi degan fiklar mavjud.

Shogirdi Ali qushchi ustozining qalbidan oʻtayotgan fikrni juda ham yaxshi anglaydi. U “Qoʻlimdan kelsa edi shahzoda Abdulatifni toʻxtata olsam bu dardlariga bir chora topsam”- deya siqiladi. Ustoziga shogirdning qanchalik hurmat qilib ezoqlashi Ali qushchining koʻngli pok toza yaxshi inson ekanligini yaqqol isbotidir.

Asar voqealari haqida Adabiyotshunos Y. Solijonov badiiy asardagi dialog va monologlar haqida soʻz yuritib shunday yozadi: «Yozuvchi oʻz qahramonini yaratarkan, unga maʼlum maʼnoda munosabat bildiradi: uni yo yoqlaydi, yoki inkor qiladi, uchinchi yoʻl yoʻq! Bunday munosabat avtor nutqi orqali qahramon portretini yaratishda, uning xatti-harakatlarini tasvirlashda, yon-atrofdagi narsa buyumlarni ifodalashda, ruhiy dunyosini tahlil etishda koʻrinadi» [2].

Shunisi muhimki, asarda faqat Mirzo Ulugʻbek, Abdulatif, Ali Qushchi kabi tarixiy shaxslargina emas, Salohiddin zargar, Qalandar Qarnoqiy singari toʻqima obrazlar ruhiyatini yoritishda dialog va monologlar ham kuchli uslubiy vosita boʻlib xizmat qilgan. Demak asardagi har bir obrazning asarni yanada tasirli boʻlishiga kitobxon koʻz oʻngida voqealarni shakllanishiga yordam beradi.

Asar davomida bu nodir qoʻlyozmalarni Ali qushchi saqlab qoladi va ustoz vasiyatini toʻlaqonli bajo etadi. Bu esa kelajak avlod ham bu asarlardan bahramand boʻlishdi. Asarni eng tasirli qismlardan biri Mirzo Ulugʻbek shahzoda Abdulatif bilan yuzlashganda bobosi Amir Temur nasihatini aytadi Ey farzand bilgilkim buyuk bobong Amir Temurga vafo qilmagan toj-u taxt menga ham vafo qilmadi vaqt oʻtar senga ham vafo etmaydi.

Darhaqiqat toj-u taxt shahzoda Abdulatifga ham vafo qilmadi oʻz otasini oʻldirib padarkush boʻldi. Abdulatifga ham hiyonat qilishdi va uni ham oʻldirishdi. Ilm Alloh tomonidan bandalariga ato etilgan eng ulugʻ nemat hatto hadis shariflarda ham ilmli fozil inson hurmat qilingan. Hadis shariflarning birida ham Abu Huvayro Roziyallohu anhodan rivoyat qiladilar bir inson ul zotdan soʻrabdi olim darajasi ustunmi yo shahidnimi deganlarida unga javoban Qiyomat kunida olim inson darajasi shahid boʻlgan inson darajasidan ming karra ustunroqdir. Bundan koʻrinadiki ilmli inson har zamonda ham

qadrlangan . Bunday insonlar esa romanda Mirzo Ulug‘bek va shogirdlari Ali qushchi, Qalandar Qarnoqiylardir. Chunki ular umrini ilm yo‘lida sarfladilar.

“Ilm inson hayotida muhimmi?” degan savolga javoban Yusuf Xos Hojibning Qutadg‘u bilig asaridan javob topamiz. Inson dunyoga keldimi beshikdan qabrgacha ilm izlamog‘i kerak. Asarda insonni manaviy darajasi saviyasini belgilovchi ilmi ekanligi aytiladi. Podshoh Kuntug‘di va vazir Oyto‘ldi bilan suhbatda insonni qay yoshida ilm o‘rgangani maqul deyilganda umrning sharchasmasi bo‘lmish yoshlikda deyiladi. Chunki yoshlikda inson xotirasi mustahkam bo‘ladi va otadan farzandga qilingan eng katta yaxshilik farzandini o‘qimishli qilishdir. Podshoh sifatleri ham huddi Mirzo Ulug‘bek singari adolatli ilmi marifatli bo‘lishi kerak. Ayonlari ham ilmi sadoqatli bo‘lsagina shundagina davlat va jamiyat rivojlanadi

Mavlono Jaloliddin Rumiyning asariga nazar tashlasak, mavlononi dunyoga mashhur qilgan asari Ma‘naviy Masnaviysida ham ilmga alohida to‘xtaladi. Insonni komilikka yetaklovchi yagona yo‘l ilmdir. Ilm saodat kaliti. Insonni yomon hislatlardan forix qilguvchi ham ilm shunday ekan har bir inson dunyoga keldimi umrini behuda o‘tkazmasin. Biz yoshlar ertaning sohiblarimiz shunday ekan bizga ato etilgan vaqtimizni behuda sarflamaylik. Hozirgi kunlarda yoshlar orasida kitob o‘qishga ilm olishga bo‘lgan qiziqishlar susaymoqda. Buning sabablaridan biri hozirgi kundagi ishlab chiqilgan og‘irni yengil, uzoqni yaqin qilguvchi texnologiyalardan noto‘g‘ri foydalanish va ijtimoiy tarmoqlarda vaqtini sarflash asosiy sabab bo‘lmoqda. Qadrli insonlar biz qandayin buyuk insonlarni ajdodlarimiz bizning jannatmakon yurtimizdan qanchadan-qancha olimlar marifatli ziyoli insonlar chiqqan shu insonlarga munosib avlod bo‘laylik.

Xulosa. Xulosa sifatida shuni aytish joizki yuqorida Ulug‘bek xazinasini romanining asosiy g‘oyalaridan ilmning bebaho boylik ekanini, shu boylikni bizga yetkazish uchun ajdodlarimiz jon kuydirganini va ilmning inson hayotidagi rolini bir nechta asarlar orqali ko‘rib chiqdik. Ulug‘bek xazinasini romani o‘qiyotgan kitobxonni qalbini larzaga soladi. Tarixiy voqealarni ham o‘zida jamlagan asar butun bir ijtimoiy siyosiy vaziyatni balki hech qachon o‘z o‘rnini ahamiyatni yo‘qotmaydigan insoniylik yaxshilik shogirdning ustoziga mehr-u muhabbati sadoqati aks etgan Insonning bu dunyodan olib keta oladigan yagona narsasi ilmidir. Shunday ekan bizga ato etilgan qisqa umrni to‘g‘ri yo‘lida sarflaylik.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Odil Yoqubov Ulug‘bek xazinasini romani. Toshkent 2024.
2. Imom al Buxoriyning Al Jomi As- Sahih asari (1-jild) Toshkent 1991.
3. Yusuf xos Hojibning Qutadg‘u bilig asari Toshkent 2007.
4. Jaloliddin Rumi Ma‘naviy masnaviy asari 1-jild Toshkent 2015.